

SIMON VALÉRIA

A magyar -i képzős melléknevekkel alkotott szószerkezetek viszonyjelentései és finn megfelelőik

This paper examines the function of the Hungarian derivational suffix *-i* in adjectival phrases containing two elements: an adjectival element which is composed of a base noun and the suffix (N1+ *-i*) and another noun (N2). There is a relation (REL) between N1 and N2 which can be determined.

My aim was 1) to determine these relational meanings between N1 and N2, and 2) to examine how REL appears in the Finnish equivalent of Hungarian adjectival phrases. The examination was limited to phrases in which N1 expresses 'person' (profession, function, position and proper name).

In the group of 'N1 = profession, function, position' we can notice possessive-attributive relational meaning in AP-type where REL can be expressed by the thematic role of N1 (N1 = agent, experient) and REL represents a part-whole relation. In the group of proper names the relation is either possessive-attributive or genitive-comparative.

In Finnish these relational meanings are quite frequently expressed by compounds with nominative or genitive first elements, by genitive noun phrase and not so typically by derivational suffixes. The comparative function in both groups of common and proper names are expressed by the derivational suffix *-llinen*.

Bevezetés

Dolgozatomban magyar *-i* melléknévképzős szószerkezetek viszonyjelentéseit vizsgálom a foglalkozást, funkciót, pozíciót jelentő, illetve a tulajdonnévi, személynévi alapszavú melléknevekre korlátozva, s azt igyekszem bemutatni, hogy e viszonyjelentések morfológiailag hogyan tükröződnek a finn nyelvben.

A két vizsgált nyelv, ahogyan ezt az uráli nyelvcsalád többi tagjáról is elmondhatjuk, egyaránt gazdag képzőállománnyal rendelkezik. Az improduktív képzőket is figyelembe véve számuk a magyarban száz felett jár, a finnben, nem utolsósorban a nagy számú másodlagos képzőnek köszönhetően, a kétszázat közelíti (Hakulinen 1968: 246, Ruzsiczky 1961: 335–420). Az újabb morfológiai elméletek, mint pl. a természetes morfológia (Natural Morphology) megjelenésével az utóbbi idők képző kutatásának látóteréből a nem termékeny képzők azonban kikerültek, s a képzésfolyamat működése vizsgálatának szempontjából elsődlegesen fontos produktív képzők kerültek a középpontba. Ilyen produktív képzési folyamat résztvevője főnévi alapszón a magyar *-i* melléknévképző. E képző szemantikáját szeretném vizsgálni *-i* képzős szószerkezetek egy csoportjában, szembeállítva a szintagmákat finn nyelvi megfelelőikkel.

1. A magyar *-i* jelentését nehéz röviden és általános érvennyel megadni, ugyanis az alapszó jelentése, a származékszó és a vele jellemzett jelzett szó egyaránt befolyásolják szemantikáját. Általános jelentését Kiefer Jelentésemélet című könyvében így határozza meg: „az alapszóban megnevezett dologhoz tartozó vagy vele kapcsolatos” (Kiefer 2000: 205). Megállapítja továbbá, hogy az alapszó (N1) és a belőle képzett melléknév által jellemzett szó (N2) között viszony, reláció (REL) áll fenn. Az általános viszonyjelentést a következő képlettel adja meg:

REL (N1, N2)

Az *-i* jelentése önmagában csak a fentebb már idézett módon, túl általánosan írható körül. Árnnyalhatjuk a képzőjelentést, ha az alapszón vizsgáljuk a képzőt: pl. *rektori, iskolai, tiszai* stb., amikor az *-i* jelentésére hatással van az alapszó jelentése, mely alapszó lehet többek között személy, intézmény, földrajzi hely kategóriájú. (A részletes csoportosítást l. alább.) A jelenséget alapszó-besugárzásnak nevezzük (Zsirai: 1945). De még többet tudhatunk meg az *-i* szemantikájáról akkor, ha az N1 és N2 között fennálló viszonyjelentést (REL) vizsgáljuk, hiszen nemcsak N1, hanem N2 változása is módosítani képes a szóban forgó melléknévképző jelentését:

- a) *rektori hivatal* – *rektori szünet*;
- b) *iskolai kirándulás* – *iskolai büfé*;
- c) *tiszai ártér* – *tiszai hal*.

Az a) példában a *rektor* és *hivatal* közötti viszony jelentését például ’a rektorhoz tartozó hivatal’ kifejezéssel adhatjuk meg, a *rektor* és *szünet* közötti viszony jelentése ’a rektor által biztosított szünet’. A b) példában az *iskola* szó poliszém volta is okozója a viszonyjelentésbeli különbségnek: a *kirándulás* a ’tanulók és tanárok összessége’ jelentésű szóhoz kapcsolódik, tehát a viszonyjelentés így írható le: ’az iskola tanulói és tanárai által tett kirándulás’. A másik esetben az *iskola* jelentése ’épület’, így a viszonyjelentés egyértelműen lokatívuszi: ’az iskolában található büfé’. A c) példabeli szintagmák utótagja ismét többféle értelmet ad az előtagnak: az *ártér* szó mellett a *tiszai* jelentése ’Tisza menti’, a *hal* szó mellett ’a Tiszából való, a Tiszában élő’. Az első szó szerkezet parafrázálható ily módon: ’a Tisza ártere’, vagyis a viszonyjelentés meghatározható possesszívként, a második esetben pedig N1 és N2 eredethatározói viszonyáról beszélhetünk.

N és N lehetséges relációiról Károly Sándor is szólt (1970: 95), megjegyezve, hogy két jel kapcsolata nem csupán az alkotóelemek jelentésének szintézise: a két jeltárgyjelentés mellett megjelenik egy harmadik jelentésmozzanat is, a viszonyjelentésé. Előbbiek jelentése nyíltabban, utóbbié rejtettebben van jelen. Károly meghatározott tizenkét lehetséges relációt N és N között, melyek részben szóösszetétel-fajták, illetve birtokos jelzői szó szerkezetek elemeinek kapcsolatát képezik le, pl.

- N1 anyaga N2-nek (*fa, szék*),
 N1 birtoka N2-nek (*könyv, fiú*)
 N1 része N2-nek (*fiók, asztal*)
 N1 származik N2-től (*zaj, gép*) stb. (Károly 1970: 103)

Amint azt fentebb igyekeztem bemutatni, az *-i* képzős melléknevekkel alkotott N-N szintagmákon belül is van viszonyjelentés. A továbbiakban arra keresek választ, milyen viszonyjelentési kategóriákat állapíthatunk meg a vizsgált csoport szószerkezeteiben, s hogy e viszonyjelentéseket hogyan fejezi ki a finn nyelv. Mivel dolgozatom középpontjában a viszonyjelentések vizsgálata áll, a finn szóalkotás egyes kérdéseit csak érintőlegesen tárgyalom.

A produktív eseteket figyelembe véve az *-i* képzős derivátumok alapszava a jelentése szerint lehet (Kiefer – Ladányi 2000: 175–176):

személy

- foglalkozás, funkció, pozíció (*orvos + i, elnök + i, miniszter + i*)
 személynév (*kossuth + i, deák + i*)
 intézmény (bíróház + i, minisztérium + i, egyetem + i)
 hely (magyarország + i, balaton + i, alföld + i)

fogalom

- elvont fogalom -Ás képzővel (*mérés + i, látás + i*)
 művészeti ág, tudományterület (*építészet + i, festészet + i, teológia + i*)
 időpont, időtartam (*óra + i, nap + i, év + i*).

A viszonyjelentések és a szószerkezetek finn megfelelőinek változatossága miatt legérdekesebbnek a személyt jelölő alapszótípus bizonyul, így a következőkben olyan jelzős szószerkezeteket vizsgálok, melyek jelzői eleme a SZEMÉLY csoport képzései közül való. Az első táblázatban a FOGLALKOZÁS, FUNKCIÓ, POZÍCIÓ, a másodikban a TULAJDONNÉV alcsoport elemei találhatók.

Az I.a) csoport jelzős szószerkezeteiben (l. a következő oldalon) az N1 és N2 közötti kapcsolat kétféleképpen is értelmezhető: az *orvosi táská* lehet egyrészt 'az orvos táskája', vagyis a viszonyjelentés possesszív, másrészt N1 képzős származéknak fajtajelölő szerepe van, a táskák közül kijelöli azt, amelyet az orvosok használnak. Ez az attributív viszonyjelentés, mely talán egy kicsit erősebben van jelen az I.a) csoport példáiban, nagy mértékben az *-i* melléknévképzőnek köszönhető. Az ilyen típusú szintagmák finn megfelelőjében a fenti kettős jelentést tartalmat sok esetben a genitívusz fejezi ki összetett szóban (*lääkäriinlaukku* 'orvosi táská') vagy szabad szószerkezetben (*ministerin auto* 'miniszteri autó'). A genitívusz a finnben egyébként a klasszikusnak mondható birtokos jelzői előfordulása mellett predikatív szerepben, a magyar *-é* birtokjel megfelelőjeként is jelentkezik:

Tämä on ministerin auto. 'Ez a miniszter autója.'

Tämä auto on ministerin. 'Ez az autó a miniszteré.'

N1 = FOGLALKOZÁS, FUNKCIÓ, POZÍCIÓ

N1 + i	— N2	jelentésmagyarázat	finn
I.a) orvosi	táska	'az orvos műszereket tartalmazó kézitáskája'	lääkäriinlaukku
bírói	talár	'a bíró talárja'	tuomarin viitta
emberi	agy	'az ember agya'	ihmisaivot
elnöki	palota	'a mindenkori elnök palotája'	presidentinlinna
elnöki	jogkör	'az elnök jogköre'	presidentin toimivalta
miniszteri	autó	'a minisztert szállító autó'	ministerin auto
miniszteri	vélemény	'a miniszter véleménye'	ministerin mielipide
királyi	trón	'a király trónja'	valtaistuun (tkp. 'hatalmi szék')
I.b) orvosi	vizsgálat	'az orvos által végzett vizsgálat'	lääkärintarkastus
elnöki	fogadás	'az elnök által adott fogadás'	presidentin vastaanotto
miniszteri	látogatás	'a miniszter által tett látogatás'	ministerivierailu
emberi	gondolkodás	'az ember által végzett agytevékenység'	ihmisajatus
anyai	szeretet	'az anya gyermeke iránt érzett szeretete'	äidinrakkaus
I.c) orvosi	bizottság	'orvosokból álló testület'	lääkärikunta
bírói	testület	'bírákból álló testület'	tuomarikunta,
tanári	kar	'tanárokból álló testület'	tuomaristo
			opettajakunta,
			opettajisto
I.d) királyi	termet	'a királyéhoz hasonló = tekintélyt parancsoló termet'	kuninkaallinen
királyi	lakoma	'a királyéhoz hasonlóan gazdag lakoma'	olemus
ördögi	csel	'az ördögire jellemzően gonosz csel'	kuninkaalliset
sátáni	természet	'a sátánéhoz hasonlóan gonosz természet'	pidot
szolgai	engedelmesség	'a szolgáléhoz hasonló engedelmes viselkedés'	pirullinen juoni
emberi	bánásmód	'emberhez méltó bánásmód'	saatanallinen
démoni	pillantás	'a démonéhoz hasonlóan ártó pillantás'	luonne
boszorkányos	ügyesség	'a boszorkányéhoz hasonló ügyesség'	orjallinen
			kuuliaisuus
			inhimillinen/ihmis
			mäinen kohtelu
			demoninen katse
			noitamainen
			taitavuus

A *lääkäarinlaukku*, *presidentinlinna* összetételi típusban az ortográfia, esetünkben az egybeírás egyértelműen jelzi, hogy fajtajelölésről van szó (bár mint említettem, némiképp a possesszív jelentéstartalom is felfedezhető bennük). A beszédben a különbséget az összetétel és a birtoklás egyértelmű kifejezésére szolgáló szabad szó szerkezet között a hangsúly adja: ez utóbbi mindkét elemének első szótagja hangsúlyos (*'presidentin 'linna*, 'az elnök palotája'), az összetétel pedig összetételi hangsúlyt kap, vagyis csak az előtag első szótagja lesz hangsúlyos. Az összetételi hangsúly hasonlóan működik a magyar nyelvben (valamint pl. az angolban, németben) is (Kiefer 2000: 520).

A *ministerin auto*, *tuomarin viitta* szintagmatípusban az ortográfiának már nincs jelentésmegkülönböztető szerepe, a birtokos jelzős szerkezetet és a fajtajelölő-possesszív jelentéstartalmat e különírt alakok hordozzák, és a hangsúly megkülönböztető szerepe sem olyan egyértelmű, mint a fentebb említett esetben.

A 'valamihez tartozás' kifejezésére a finnben egy melléknévképző is szolgál, a *-llinen*, melynek általános jelentését részben fedi a fentebb az *i*-re megadott jelentésmeghatározás, de az 'N1-hez tartozó N2' jelentéstartalmat a finn inkább genitívuszi N1-gyel fejezi ki. Bár a *-llinen* képzős alakok korábban általánosak voltak, és az 'N1-gyel jelölt családhoz tartozó' jelentésben még ma is használatosak, genitívuszi szerkezettel nem helyettesíthetők pl.: *ruhtinaallinen henkilö* 'fejedelmi/nagyhercegi személy', *suvun herthuallinen haara* 'a család hercegi ága' (Rintala 1980: 217).

E kettős, egymástól nem is olyan könnyen elválasztható possesszív-attributív kapcsolat fedezhető fel az I.a) csoport többi példájában is. Talán csak a *királyi trón* jelent kivételt, itt ugyanis a fajtajelölésnek nemigen jut szerep, hiszen e szókapcsolatban a trón mellett a királyi szinte az egyetlen lehetséges jelző, amely túl sokat már nem ad hozzá a szintagma alaptagjának jelentéséhez, így a két elem kapcsolata erősen megközelíti a tautonímia fogalmát (Cruse 1986: 106).

A b) csoport N2 elemei deverbális főnevek, N1 végzi a cselekvést: *orvos – vizsgál*, *elnök – fogad*, *miniszter – látogat* stb., a melléknévképző tehát volta-képpen az ágenst jelöli ki. Itt sem egységes a kép, mert az *anya – szeret* kapcsolatában N1 egy az akaratától független pszichikai állapot átélője, azaz *experiens*. A szintagmák finn megfelelői az előző csoportéhoz hasonló képet mutatják, azaz genitívuszi vagy nominatívuszi előtagú szóösszetétellel vagy birtokos jelzős szó szerkezettel fejezik ki N1 és N2 viszonyát.

A c) csoportbeli példák N2 eleme minden esetben 'testület' jelentésű, N1 pedig azt jelöli, kikből áll a testület, vagyis a két elem kapcsolata felfogható olyan sajátos rész-egész viszonyként, melyben az egészt képviselő holonimát több azonos meronima alkotja, azaz pl. az *orvosi bizottság* esetében a bizottság minden egyes alkotóeleme orvos. A finn ezt a jelentésviszonyt a leggyakrabban összetétellel fejezi ki, melynek előtagja N1 nominatívuszi alakja, utótagja a 'kö-

zösség, testület, szervezet' jelentésű *kunta*. Gyakran előfordul a *-stO* gyűjtőnévképző is. Az a)–c) csoport finn példáiban megjelennek a finn szóösszetétel legtipikusabb esetei: a nominatívuszi előtagú összetétel (*ministeri + vierailu* 'miniszeri látogatás'), a genitívuszi előtagú összetétel (*lääkäriin + tarkastus* 'orvosi vizsgálat'), valamint az az eset, amikor összetételi előtagként a névszó csonka tőalakja szerepel (*ihmis + ajatus* 'emberi gondolkodás'). Ez utóbbi összetételi típus meglehetősen szabályszerűséggel alkotható olyan névszókból, melyek rendelkeznek csonka tővel. A másik két eset azonban nem különíthető el egymástól egyértelműen. Nincs világos szabály arra vonatkozólag, mikor veszi fel az összetételi előtag a genitívuszt, és mikor lesz nominatívuszi alakú. Sok esetben ingadozás tapasztalható, melynek oka lehet többek között idegen, a korábbi nyelvszokástól eltérő minták átvétele, valamint különböző szemantikai és szintaktikai tényezők. Részletesen l. Penttilä (1963: 265–8).

A d) csoport elemeinek szintagmatikus kapcsolata merőben különbözik az előző háromtól, itt ugyanis, bár szerkezetileg azonos az a) csoporttal, N1 nem birtokos egy birtokviszonyban, hanem egy komparatív viszony része, melyben a szerkezet transzformálásával a hasonlító funkció egyértelműen tetten érhető: *királyi termet* → *olyan termet, mint a királyé*. A *királyi* szó jelentése a *termet* mellett 'tekintélyt parancsoló', a *lakoma* mellett 'gazdag', az *ördögi, sátáni* jelentése 'gonosz' stb. Ez a metaforikus jelentésviszony igen markánsan jelenik meg a finnben a korábban már említett *-llinen* melléknévképzővel, melyről megjegyeztük, hogy birtokviszony kifejezésére már nem használják produktívan. A hasonlító funkció kifejezésében sem egyeduralkodó: ezt a szerepet produktívan a *-mainen* melléknévképző látja el, melynek megfelelője lehet a magyarban képzetlen vagy *-i* melléknévképzős alapszón *-(V)s* pl. *konemainen puhe* 'gépies beszéd'; kifejezheti e funkciót a *-szerű* utótag: *huilumainen ääni* 'fuvolaszerű hang', *pistemäinen valonlähde* 'pontoszerű fényforrás'; de megfelelője lehet olyan (képzetlen) főnév is, amely jelzős szerkezetekben jelzői funkcióval bír: *barbaarimainen hävitysrimma* 'barbár (pusztító) indulat', *lammasmainen käytös* 'birka viselkedés'. E hasonlító funkciót, ritkán ugyan, de a *-nen* melléknévképző is kifejezheti (*demoninen katse* 'démoni pillantás').

A kollokációnak, azaz a szavak együttes előfordulási lehetőségeinek vizsgálatához természetesen hozzátartozik a megszorítások számbavétele is. Ezt azonban csak egy tekintélyes korpusz beható vizsgálatával lehetne megtenni, s mivel erre most nem volt mód, így a feladatra nem is vállalkozom, de jelzésképpen megemlítem, hogy a hasonlító funkció *-i* képzővel való kifejezését a *boszorkány* szóban az ezzel a jelentéssel is bíró *-s* képző (l. *tanáros, elnökös*) blokkolja: **boszorkányi* → *boszorkányos*. (Az *-s* képző *-i*-vel való szinonimitására a tulajdonnevek kapcsán még kitérek.)

A foglalkozás, funkció, pozíció alkategória szintagmái között tehát a követ-

kező viszonyjelentési képleteket írhatjuk fel a bevezetőben említett általános képlet felhasználásával:

- REL1 (N1, N2): N2 N1-hez tartozik (*királyi trón*)
 REL2 (N1, N2): N1 ágense N2 cselekvésnek (*miniszteri látogatás*)
 N1 experiense N2 cselekvésnek (*anyai szeretet*)
 REL3 (N1, N2): N1 alkotóeleme N2-nek (*tanári kar*)
 REL4 (N1, N2): N2-ben foglalt tulajdonság, cselekvés, fogalom N1-éhez hasonló (királyi termet).

N1 = TULAJDONNÉV, SZEMÉLYNÉV

N1+i	- N2	jelentésmagyarázat	finn
II.a) a fregei	kompozicionalitás elve	'Frege kompozicionalitás elve'	Fregen kompozicionaalisuus-periaate
a wurzeli	elsődleges produktivitás	'Wurzel elsődleges produktivitás elve'	Wurzelin primaarinen produktiivisuus
az einsteini	relativitáselmélet	'Einstein relativitáselmélete'	Einsteinin relativiteettiteoria
II.b) (a) chaplini	melankólia	'Chaplin melankóliája'	Chaplinin melankolia
(a) brechti	epikus színház	'a Chaplinéhez hasonló melankólia' 'Brecht epikus színháza'	chaplinitäinen melankolia Brechtin eepinen teatteri
(a) nietzschei	übermensch-kultusz	'a Brechtéhez hasonló epikus színház' 'Nietzsche übermensch-kultusza' 'a Nietzschééhez hasonló übermensch-kultusz'	brechtitiläinen eepinen teatteri Nietzschen yli-ihmiskultti nietzscheläinen yli-ihmiskultti
II.c) freudi	elszólás	tkp. 'a tudatalatti irányította elszólás'	freuditiläinen lipsahdus

A II. csoport közös vonása az, hogy N1 elemei minden esetben személynevek. A II.a) csoport szintagmáiban N2 az *-i* képzővel melléknévesített N1-hez fűződő *szellemi termék, törvény, elv, teória* stb. A magyarban, amint azt fentebb már láttuk, a possesszív viszony kifejezésére két lehetőség is van: a birtokos és az *-i* melléknévképzős szerkezet, a finnben azonban ismét csak genitívuszi szerkezettel találjuk szembe magunkat, a finn ezt a viszonyjelentést képzővel nem tudja kifejezni.

A II.b) csoport szintagmáinak jelentése kettős, e kettősséget igyekszem ábrázolni a következő két példamondatban:

A chaplini melankólia „A csavargó” című Chaplin-alkotásban is megjelenik.

Chaplini melankólia jellemzi X színészi játékát.

Az (1) mondatban a *chaplini melankólia* Chaplin melankóliáját jelenti, azaz a viszonyjelentés possesszív. Ebben a jelentésben a határozott névelő kötelező eleme a szintagmának. A (2) mondat vizsgált szintagmája hasonlóságot mutat az I.d) csoport elemeivel (*királyi termet*), hiszen itt is hasonlításról van szó, a *chaplini melankólia* jelentése 'Chaplinre jellemző, a Chaplinéhez hasonló melankólia'. A különbség csupán az, hogy I.d) N1 eleme köznévszerű, II.c) N1-e tulajdonnév. E hasonlító jelentésben a szintagma megjelenhet névelő nélkül vagy névelővel.

Az I. a) és I. d) csoport finn példái alapján sejthető, hogy a fenti két jelentés a finnből morfológiailag is elkülönül. A possesszív viszonyjelentés genitívuszi szerkezetben testesül meg (*Chaplinin melankolia*), a hasonlító jelentést pedig egy igen produktív képző a *-lAinen* fejezi ki az ilyen típusú szintagmákban (*chaplinilainen melankolia*). A *-lAinen* képzővel a korábban említett másik kettő mellett voltaképpen meg is jelent minden hasonlítást kifejező képző: az ebben a jelentésében már nem túl produktív *-llinen* (*kuninkaallinen*), a produktív *-mÄinen* (*noitamainen, ihmismäinen*), valamint a szintén produktív *-lAinen* (*chaplinilainen, brechttiläinen*). Egy példa erejéig a *-nen* képző is megjelenik (*demoninen*), de a hasonlítás kifejezésében nem nevezhető tipikusnak.

Az egymással szemlátomást rokonságot mutató magyar *-i* és *-s* melléknévképző szóképzési jelentéseit behatóbban megvizsgálva és egymással szembeállítva megállapítható, hogy ezek részben funkciómegoszlást, részben szinonimitást mutatnak. Ez utóbbi az időtartamot jelölő főnéven mint bázison (alapszón) jelentkezik: az *X napos* vagy *X napi gyaloglás* melléknévképzős jelzői elemei a szerkezetben azonos jelentéssel bírnak. A funkciómegoszlás a tulajdonnévi alapszón jelentkezik pl. *kossuthi* 'Kossuthra jellemző' – *kossuthos* 'Kossuthra valamilyen szempontból hasonlító' (Ladányi 1998: 101–102). A II.b) csoportban szereplő tulajdonnévi alapszavú *-i* képzős derivátumok tágabb kontextusából azonban kitűnik, hogy egyfajta szinonimitásról ez esetben is beszélhetünk, hiszen mindkét származékszó olyan melléknév, mely az alapszóban feltüntetett személy valamely tulajdonságához való hasonlóságot fejez ki. Az *-i* képzős szintagmában jellemzően (de nem kizárólagosan) belső, az *-s* esetében pedig jellemzően (de szintén nem kizárólagosan) külső tulajdonságbeli hasonlóságot fejez ki a képző:

chaplini naivitás, melankólia, esetlenség – *chaplins* járás, kéztartás

kossuthi hazaszeretet, ékesszólás – *kossuthos* szónoklat, ?szakáll (*Kossuthszakáll*)

móriczi realizmus, éleslátás, parasztábrázolás – *móriczos* bajusz, külső

A finn nyelv az *-i* képző képviselte jelentéstartalmát általában a *-lAinen* képzővel fejezi ki: *chaplínilainen naivius* 'chaplíni naivitás', a szélesebb körben nem ismert tulajdonnevek, valamint az *-s* képzős származékok esetében azonban inkább az *X:lle tyypillinen Y* szerkezetet használja pl.: *chaplínilainen/Chaplínille tyypillinen kävelytapa* 'chaplínes járás', *kossuthilainen isänmaanrakkaus* 'kossuthi hazaszeretet', *Kossuthille tyypillinen kaunopuheisuus* 'kossuthi ékesszólás', *Móriczille tyypillinen realismi* 'móriczi realizmus', *Móriczille tyypilliset viikset* 'móriczos bajusz'.

A II.c) pontban külön tüntettem fel a *freudi elszólás* szintagmát, mivel nemigen vonható össze a II.b) csoport példáival. Frazeológiaiilag kötött alakzatról van szó, mely nem rendelkezik a II.b) pontban felsorolt szószerkezetek kettős viszonyjelentésével. N1 és N2 viszonyát nem lehet olyan egyértelműen meghatározni, mint az előző esetekben. Metonimikus összefüggés van a *freudi* melléknév elsődleges ('Freudhoz tartozó, rá jellemző, az általa alkotott hipotézis szerinti') és másodlagos ('a tudatalatti által vezérelt') jelentése között. Finn megfelelőjén, a II.b) példáihoz hasonlóan, a *-lAinen* képzőt találjuk. A jelentésátvitel ténye megnehezíti a viszonyjelentés általánosító leírását, ezért ezzel nem is próbálkozom, a II. csoport (N1 = tulajdonnév) másik két típusának viszonyjelentéseit azonban a következő módon írhatjuk le:

- REL1 (N1, N2): N2 N1 szellemi terméke (*einsteini relativitáselmélet*)
 REL2 (N1, N2): N2 birtokolja N1-et (*a chaplíni melankólia*)
 N2 N1-éhez hasonlít (*chaplíni melankólia*)

Összefoglalás

Dolgozatomban *-i* melléknévképzős szintagmák viszonyjelentéseit vizsgáltam azáltal, hogy ne csak önmagában, hanem közvetlen kontextusában láttassam a szóban forgó képzőt. Jelen dolgozatban csak egyetlen csoporttal, a SZEMÉLY alapszó-kategóriával foglalkoztam. Az I. alcsoport N1 elemei a FOGLALKOZÁS, FUNKCIÓ, POZÍCIÓ kategóriába tartoznak, a II. alcsoportban az N1 minden esetben TULAJDONNÉV kategóriájú. A példákat vizsgálva a következő megállapításokra jutottam: az I.a) csoportban possesszív és attributív viszonyjelentést találunk, melyek egymással szorosan összefüggnek. Az I.b) csoportban a viszonyjelentést az N1 ágensi illetve experienci szerepe adja. Az I.c)-ben rész-egész (partitívuszi) viszonyról beszélhetünk, az I.d)-ben a viszonyjelentés komparatív. A II.a) és b) csoportban az I.-höz hasonló possesszív-attributív viszonyjelentést állapítottam meg, a b) csoportban azonban lehetséges egy az I.d)-hez hasonló komparatív viszonyjelentés is.

A finn igen hasznos tükörnek bizonyult e vizsgálatban. A példaként említett szintagmák finn megfelelőit vizsgálva arra a megállapításra jutottam, hogy amíg a fentebb említett általánosabb jelentéstartalmakat genitívuszi vagy nominatívuszi előtagú összetétellel fejezi ki, a hasonlító funkció morfológiai megjelenítése minden esetben képzővel történik.

Egy szintagma lehetséges elemeinek meghatározása és a köztük lévő viszonyjelentés megállapítása nem egyszerű feladat, még ha szűkítjük is a kört egy kisebb csoportra, ahogyan azt e dolgozatban tettem. A nem egyértelmű esetekben tágabb kontextusra is szükség van, mint pl. a TULAJDONNÉV kategóriában, ahol csak a szöveggörnyezet ismeretében állapíthatjuk meg teljes biztonsággal a viszonyjelentést. A téma szinte kimeríthetetlen, e dolgozat csak egy kicsinyke adalék a viszonyjelentések vizsgálatához.

Irodalom

- Cruse, D. A. (1986), *Lexical Semantics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hakulinen, Lauri (1968), *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Otava, Helsinki.
- Karlsson, Fred (1982), *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva.
- Károly Sándor (1970), *Általános és magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiefer Ferenc (2000), *Jelentélmélet*. Corvina, Budapest.
- Kiefer Ferenc – Ladányi Mária (2000), *Morfoszintaktikailag semleges képzések*. In: Kiefer Ferenc (szerk.), *Strukturális magyar nyelvtan. 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 165–214.
- Ladányi Mária (1998), *Szinonímia és/vagy funkciómegoszlás a magyar melléknévképzésben*. In: Gecső Tamás – Spannraft Marcellin (szerk.), *A szinonimitásról. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához I*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 101–102.
- Koski, Mauno (1978), *Suomen sananjohdon perustyypit*. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja (SKYJ) 2., Turku.
- Penttilä, Aarni (1963), *Suomen kielioppi*. WSOY, Helsinki.
- Rintala, Päivi (1980), *Adjektiivisten llinen-johdosten semantiikkaa ja syntaksia*. *Vir* 1980: 212–228, 302–318.
- Ruzsiczky Éva (1961), *A szóképzés*. In: Tompa József (szerk.), *A mai magyar nyelv rendszere 1*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 333–420.
- Zsirai Miklós (1945), *Alapszó-besugárzás a szóképzésben*. *MNy* 41: 1–11.